

A szénhidrátok anyagcseréje

SZTE AOK Biokémiai Intézet
Gyógyszerész hallgatók számára
2014.

A szénhidrátok emésztése és felszívódása

- Táplálkozás:

- növényi keményítő, szacharóz, laktóz (tej, tejtermékek) stb.
- minden poliszacharidot a megfelelő cukoregységre kell lebontani

- Emésztés

1.) szájüreg- nyál : α -amiláz

2.) duodenum- pancreas: α -amiláz $\rightarrow$ gyors hidrolízis

3.) vékonybél (jejunum): nyálkahártya felszínén

a) oligosaccharidázok:

- $\square$ 1,4- glükozidáz (maltáz)

- $\square$ 1,6- glükozidáz (izomaltáz)

b) diszacharidázok:

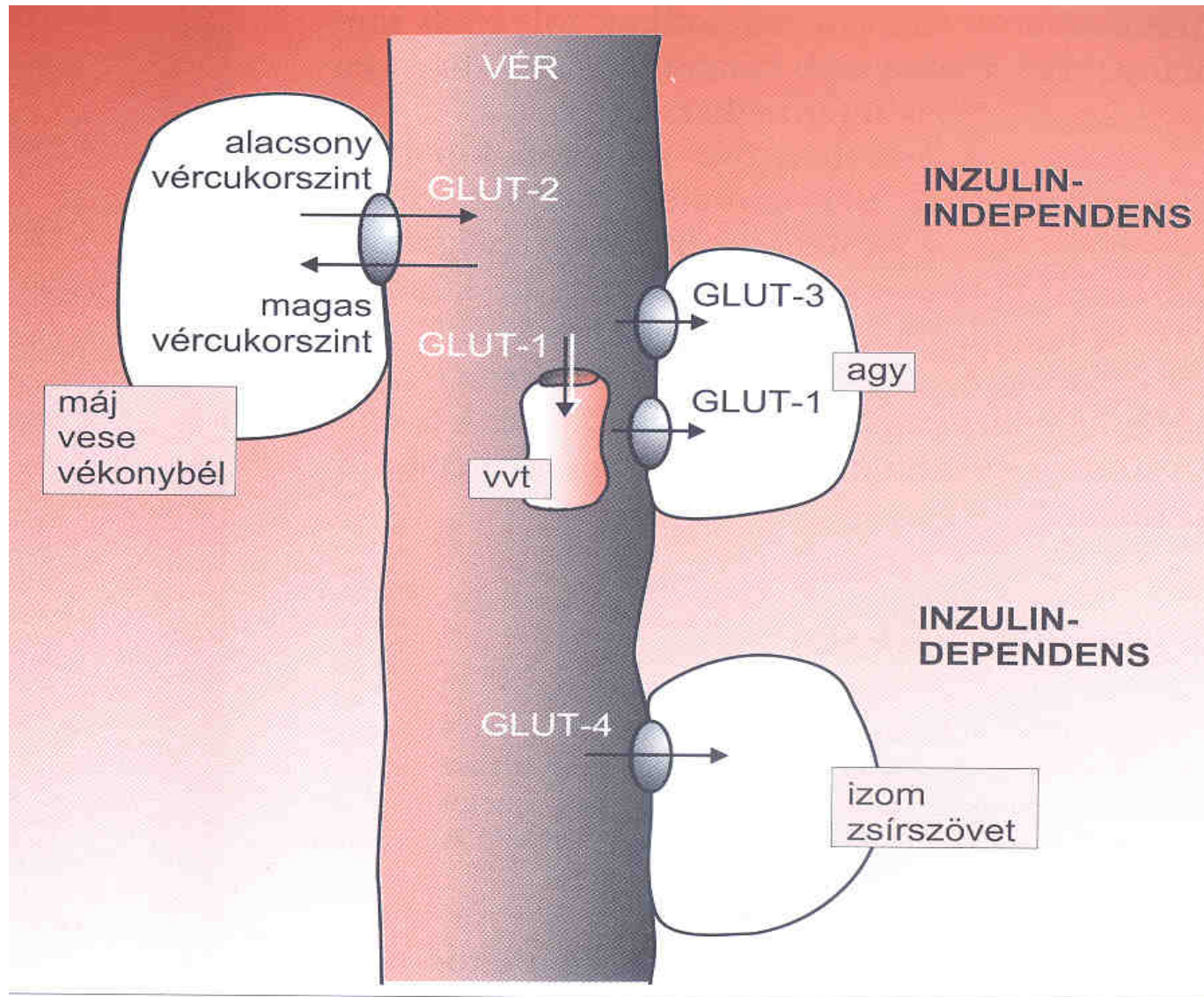
szacharáz (szacharóz $\rightarrow$ $\square$ -D-glükóz+ β -D-fruktóz)

laktáz (laktóz $\rightarrow$ D-galaktóz+D-glükóz)

Glükóztranszport a vérből a sejtekbe:

- Facilitált, kétirányú transzport glükóz (GLUT) transzporterek által
- GLUT 1: agy, vese, placenta, vastagbél, vvt (glükózfelvétel)
GLUT 2: máj, vékonybél, vese, pancreas β -sejtek (gyors)
GLUT3 : agy, vese, placenta (glükózfelvétel)
GLUT4 : szív, vázizom, zsír (inzulinfüggő)
GLUT5 : vékonybél (fruktóz transzporter)
GLUT6 : jelentős hasonlóság a GLUT 3 transzporterrel
GLUT7 :hepatociták endoplazmás retikulum glükóztranszportja

Glükóztranszport a vérből a sejtekbe:

1. Glükolízis és szabályozása

Glükolízis

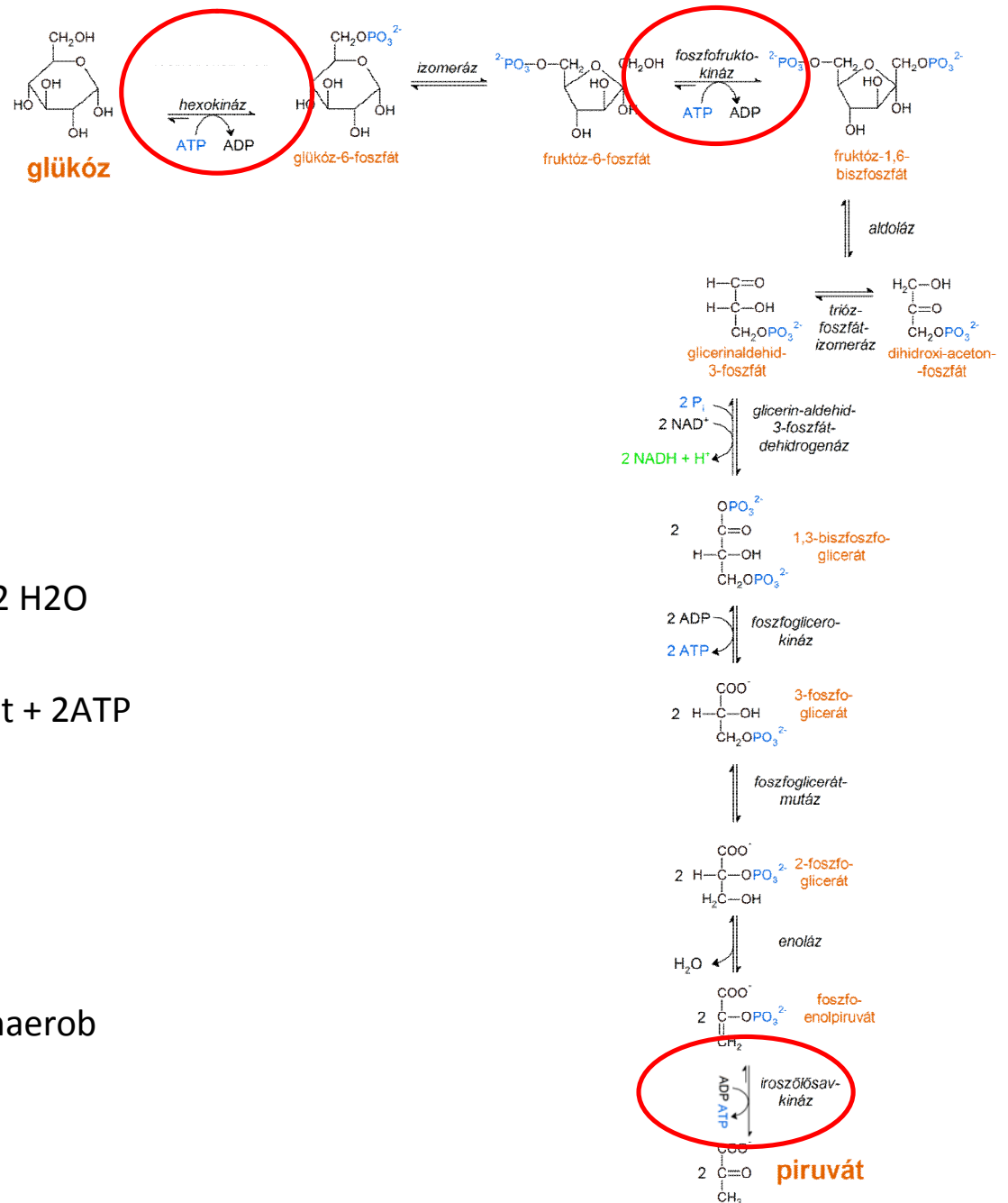
- $\text{glükóz} + 2 \text{ ADP} + 2 \text{ Pi} \rightarrow 2 \text{ piruvát} + 2 \text{ ATP} + 2 \text{ H}_2\text{O}$
- Glükózbontó folyamat (a glükózt minden sejt képes hasznosítani)
- Aerob és anaerob
- Funkció: ATP-termelés
- Egyes szervek kizárólag ebből szerzik az energiát (pl. vvt ...)

Aerob és anaerob glükolízis

- Aerob glükolízis:
  - Piruvát citrátkörbe való bejuttatása
    - Acetil-CoA képződése: piruvát dehidrogenáz enzimkomplex
  - 36-38 ATP/glükózmolekula termelődik
  - Helye: citoplazma (piruvát transzport a mitokondriumba)
- Anaerob glükolízis
  - Glükóz bontása
  - 2 ATP/glükózmolekula
  - Helye: citoplazma

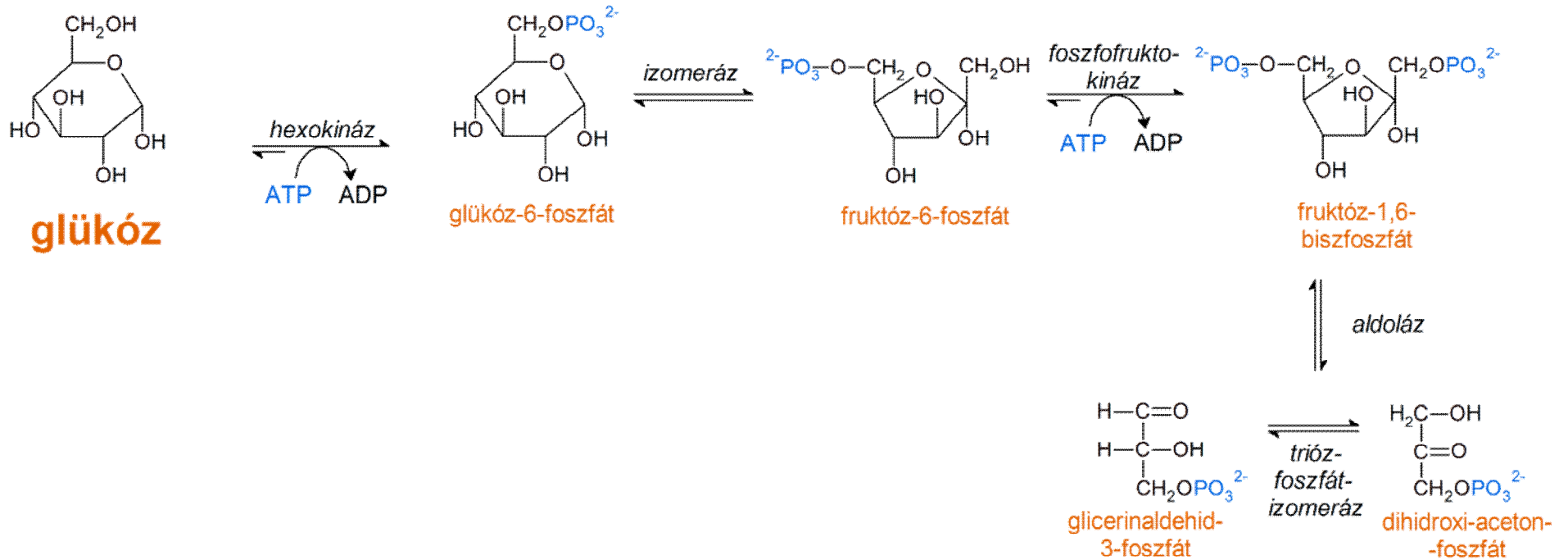
A glükolízis áttekintése

- Hexóz szakasz (ATP-fogyasztó fázis)
- Trióz szakasz (ATP-termelő fázis)
- Irreverzibilis lépések
  - Hexokináz/ Glukokináz
  - Foszfofruktokináz I
  - Piruvát- kináz
- Energiamérleg
  - Anaerob glükolízis:
 $\text{glükóz} + 2 \text{ Pi} + 2 \text{ ADP} \rightarrow 2 \text{ laktát} + 2 \text{ ATP} + 2 \text{ H}_2\text{O}$
  - Aerob glükolízis:
 $\text{glükóz} + 2 \text{ Pi} + 2 \text{ ADP} + 2 \text{ NAD}^+ \rightarrow 2 \text{ piruvát} + 2 \text{ ATP} + 2 \text{ H}_2\text{O} + 2 \text{ NADH} + 2 \text{ H}^+$
- ATP-termelő lépések: szubsztrátszintű foszforiláció
  - Foszfoglicerát-kináz
  - Piruvát-kináz
- 1 glükóz $\rightarrow$ aerob glükolízis: 36-38 ATP, anaerob glükolízis: 2 ATP

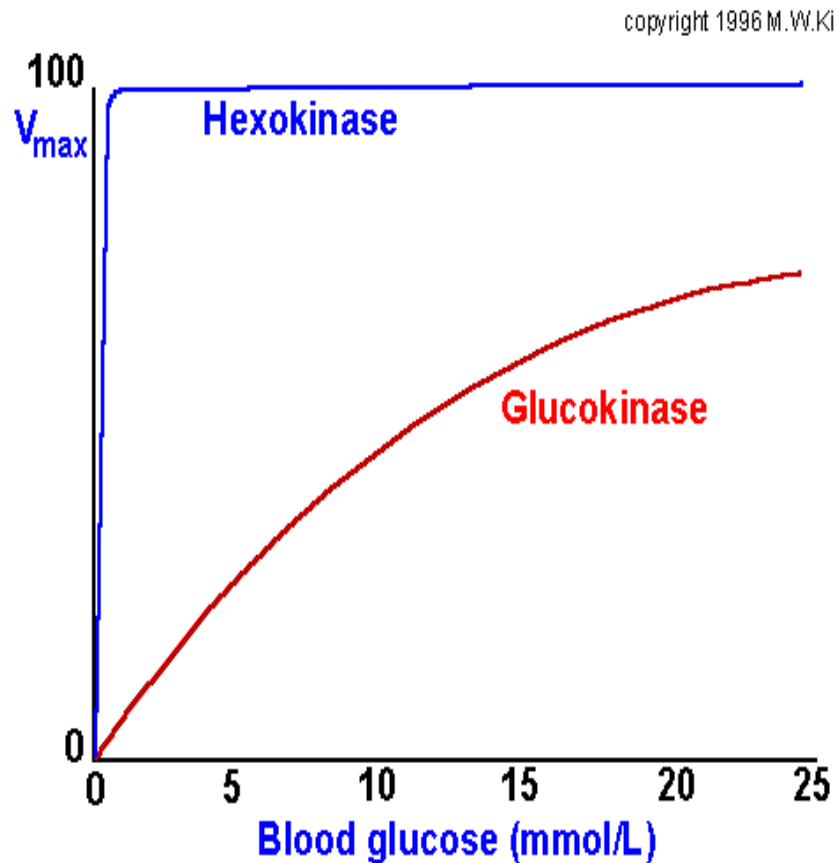

A glükolízis hexóz szakasza

Foszforiláló izoenzimek

Izoenzimek:

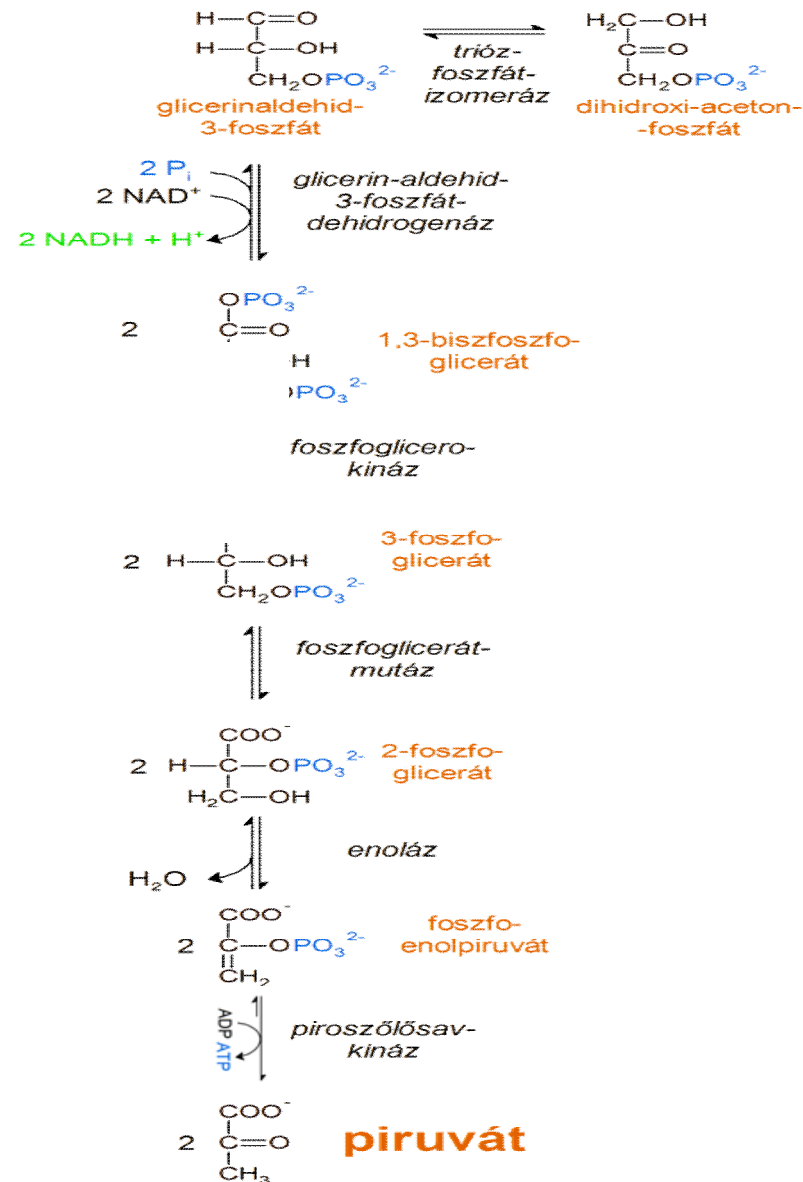
- **Hexokináz:**

- minden sejtben megtalálható
- nem specifikus glukózra
- működését Glu-6P allosztérikusan gátolja
- $K_M = 0,1 \text{ mM}$

- **Glukokináz:**

- csak májparenchymasejtekben
- glukóz specifikus
- Glu-6P nem gátolja allosztérikusan
- $K_M \gg K_{M(\text{hexokináz})}$

A glükolízis trióz szakasza

A glükolízis szabályozása

A kulcsenzimek szabályozása (Ⓐ allosztérikus, Ⓜ hormonális)

Hexokináz:

Ⓐ (-) glükóz-6-foszfát

Glukokináz:

Ⓜ (+) inzulin

(-) glukagon

Foszfofruktokináz I.:

Ⓐ (-) ATP, citrát, H⁺ (laktát)

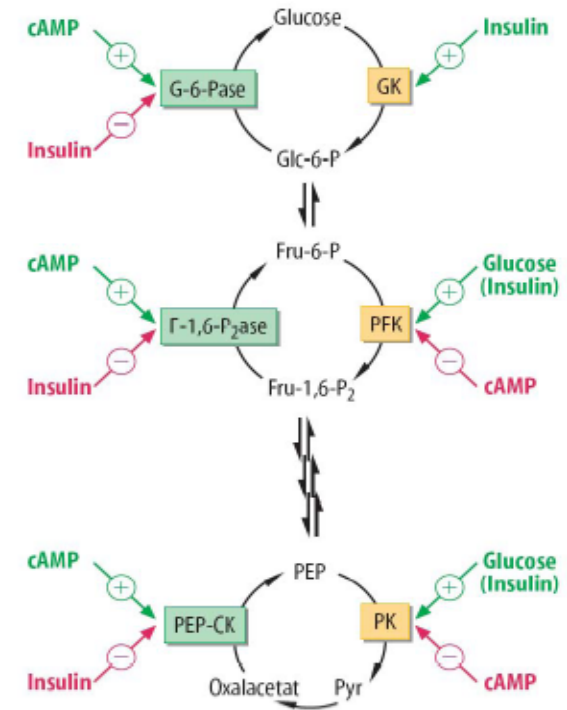
(+) AMP, ADP, fruktóz-2,6-biP

Ⓜ (-) glukagon

(+) inzulin

Pasteur-effektus

A glükolízis sebessége attól függ, hogy a aerob vagy anaerob körülmények vannak-e

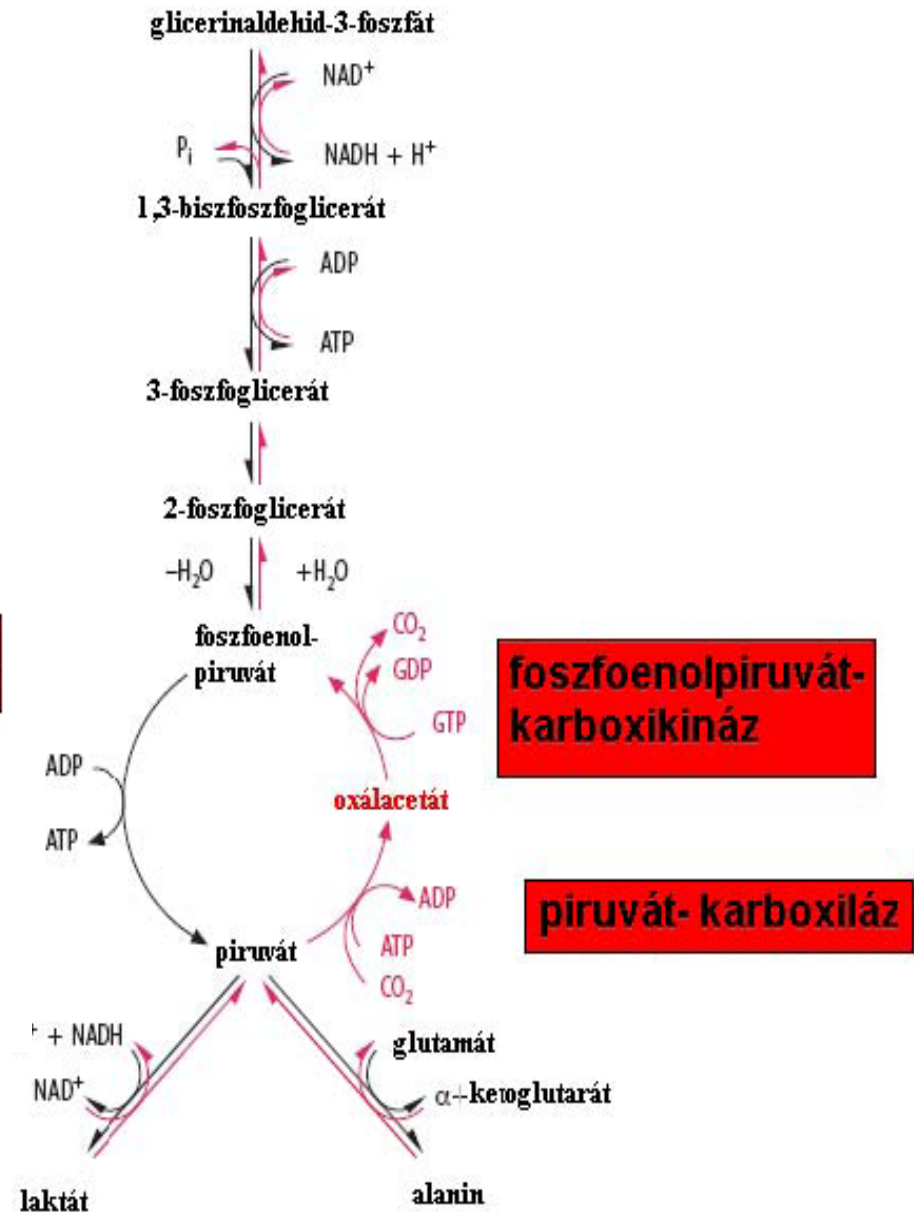
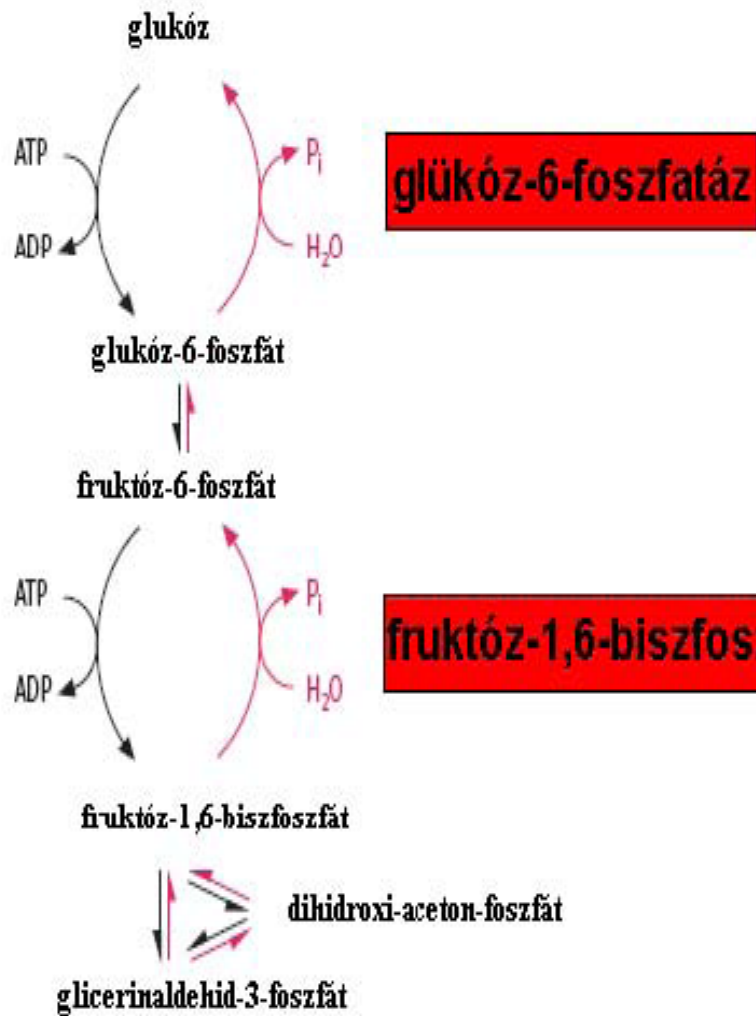
Glükoneogenese

- A glükóz *de novo* szintézise
- Glükóz szintetizálódik nem-szénhidrát prekursorokból
- Lokalizáció: máj (+vese)
- Jelentősége:
  - vércukorszintszabályozás
  - laktátacidózis csökkentése
- Prekursorok és forrásaik

Prekursor neve	Keletkezésének helye, eredete
tejsav (laktát)	anaerob glikolízis
glükoplasztikus aminosavak	fehérjék lebontása
glicerin	trigliceridek, foszfolipidek lebontása
propionsav	páratlan C-atomszámú zsírsavak oxidációja
citrátkör intermedierjei	citrátkör

- Lépések: majdnem azonosak a glükolízissel, kivéve: 3 irreverzibilis lépés
- Energiamérleg: **energiaigényes** folyamat
 $2 \text{ laktát} + 6 \text{ ATP} \rightarrow 1 \text{ glükóz} + 6 \text{ ADP} + 6 \text{ Pi}$

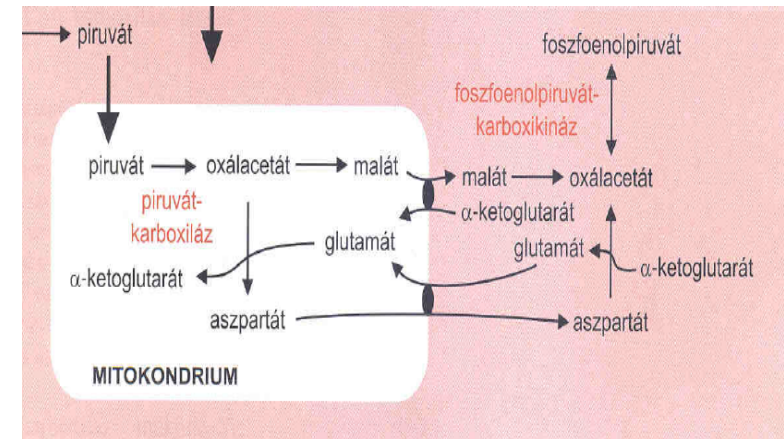
A glükoneogenezis áttekintése:

A glükoneogenezis szabályozott lépései: 1. piruvát → foszfoenolpiruvát átalakulás

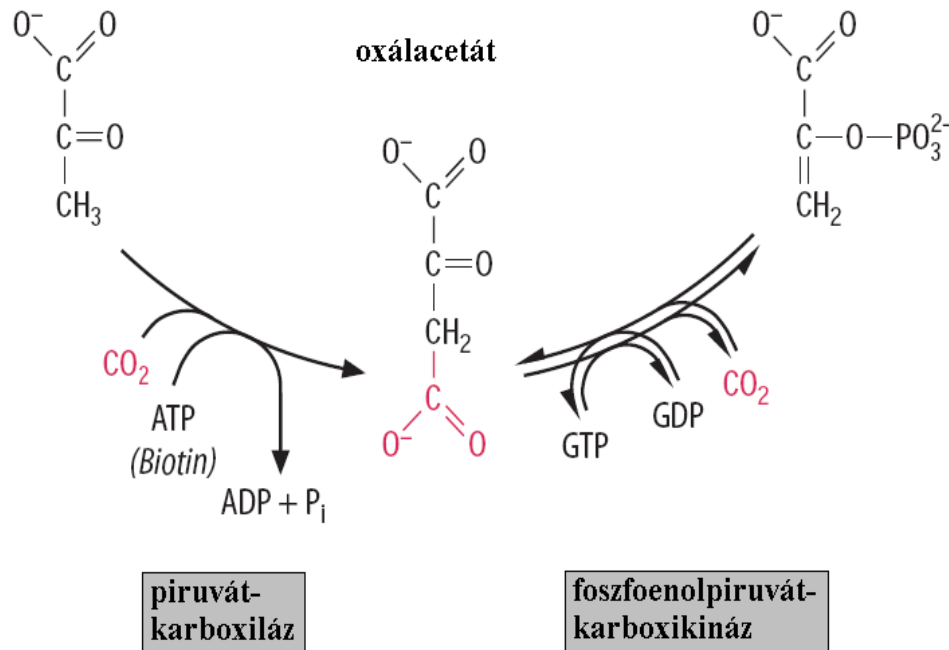
• IC lokalizáció:

- Piruvát karboxiláz: mitochondrium
  - Piruvát → oxálacetát (nem jut át a membránon!)
- Foszfoenolpiruvát-karboxikináz: citoplazma
→ Asp-Glu carrier, malát carrier!

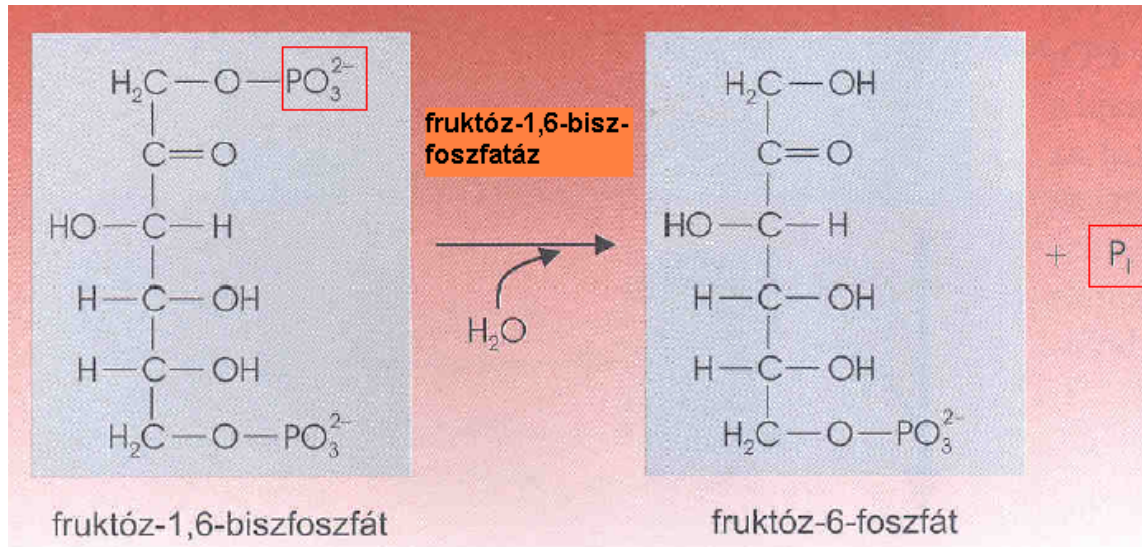
piruvát

foszfoenolpiruvát

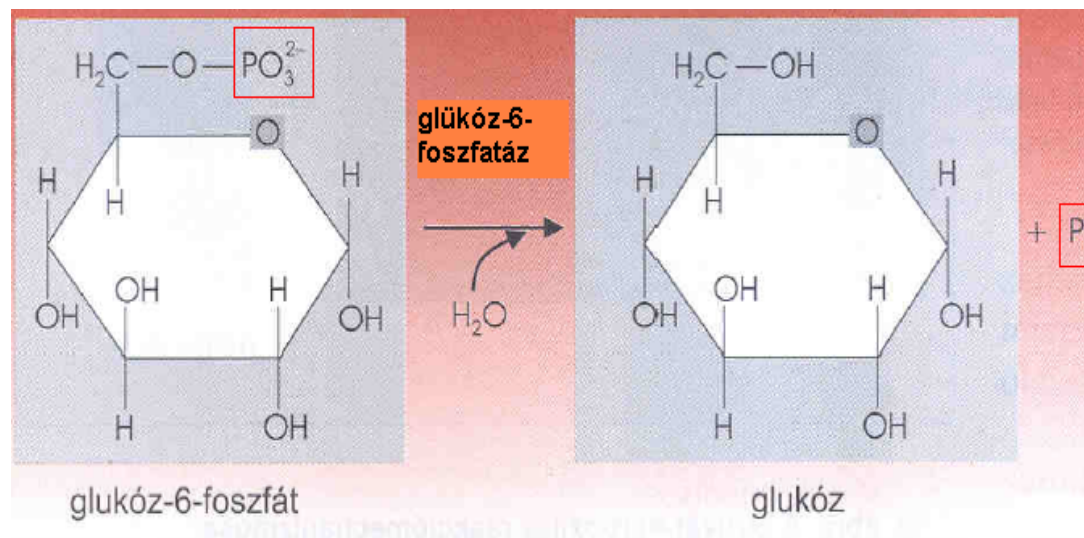

2. fruktóz-1,6-biszfoszfát → fruktóz-6-foszfát átalakulás

3. glükóz-6-foszfát → glükóz átalakulás

A glükoneogenezis kapcsolata más anyagcserefolyamatokkal:

- Cori- ciklus:

- laktát: anaerob glikolízis végterméke (minden szervben termelődhet, főleg: vvt, harántcsíktolt izom)
- Laktát → máj → glükózsintézis

- Alanin- ciklus:

- Alanin (aminosavak közül a legfőbb glükózforrás)
- Lehet más glükoplasztikus aminosav is
- Az alanin származhat fehérjebontásból, transzamináció révén keletkezhet piruvátból

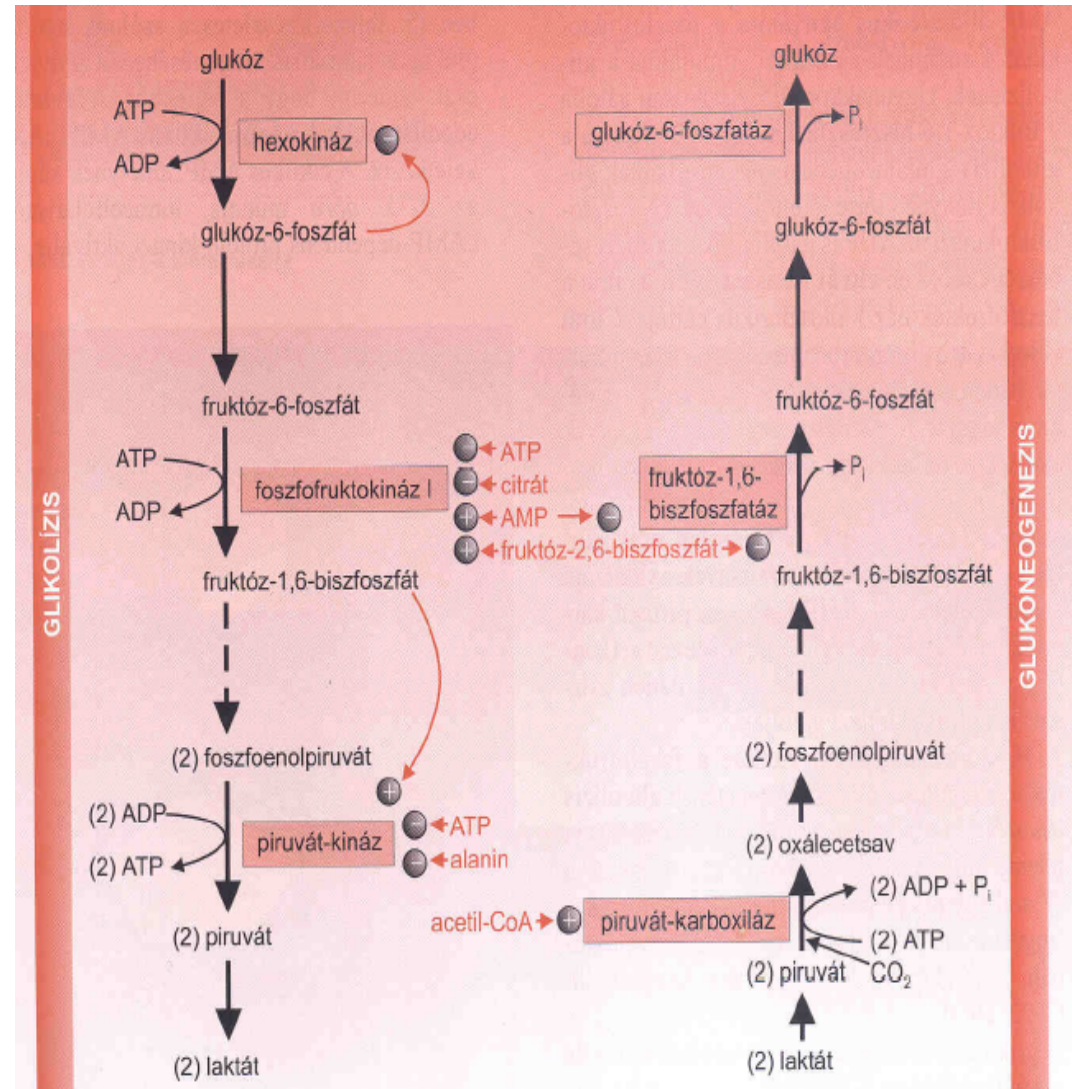
- A glükoneogenezis kapcsolata a lipidanyagcserével:

- Glükóz szintézise a trigliceridek glicerinkomponenséből:
  - glicerin → dihidroxi-aceton-foszfát
  - dihidroxi-aceton-foszfát → glükoneogenezis
- Glükóz szintézise a páratlan C-atomú zsírsavak oxidációjából
  - molekulánként 1 propionil-CoA keletkezik
  - citrátkör: propionil-CoA → szukcinil-CoA → oxálacetát

A glükoneogenezis szabályozása

Szabályozás az irreverzibilis lépéseket katalizáló enzimeken keresztül

- Regulált enzimek:
  - piruvát- karboxiláz
  - fruktóz-1,6-biszfoszfát
- Reguláció módja: allosztérikus v. kovalens módosítás
- Hormonok: inzulin, glukagon

A glükolízis-glükoneogenezis hormonális regulációja:

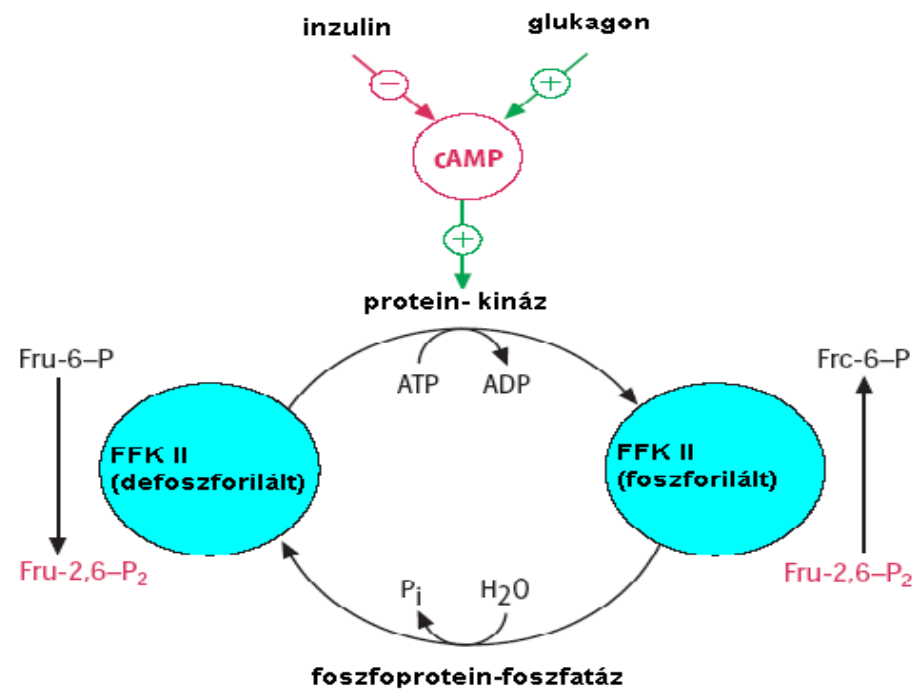
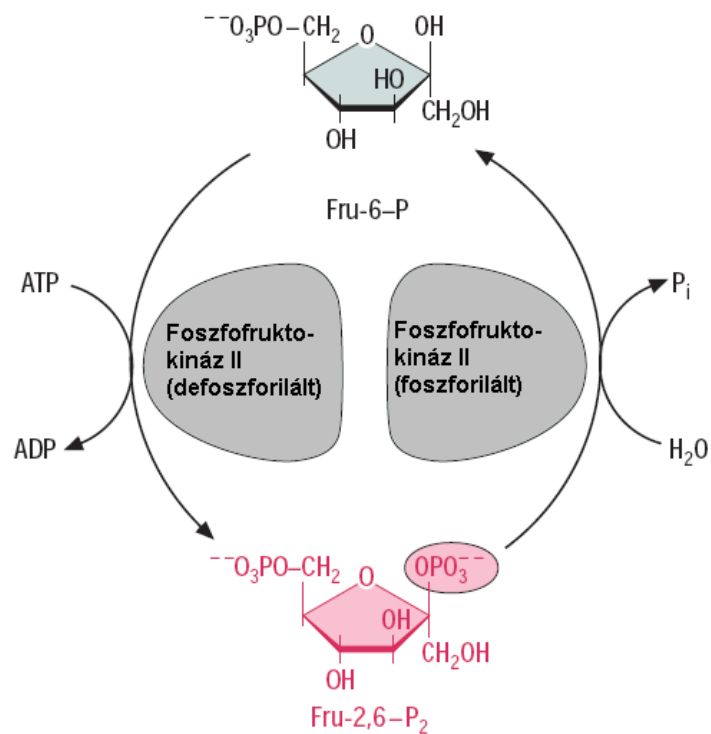
A foszfofruktokináz II szerepe

- Kettős funkciós enzim
- Mindkét irányba képes katalizálni a következő reakciót:

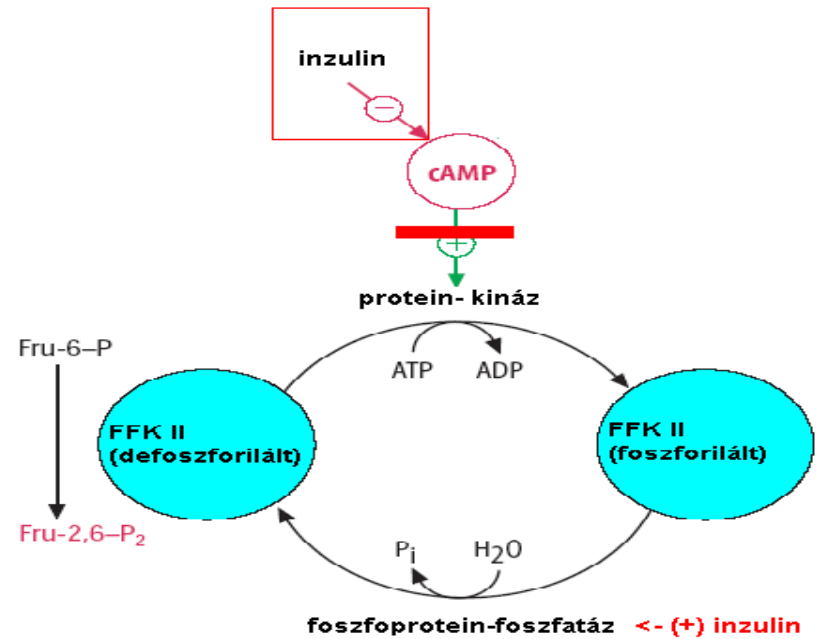
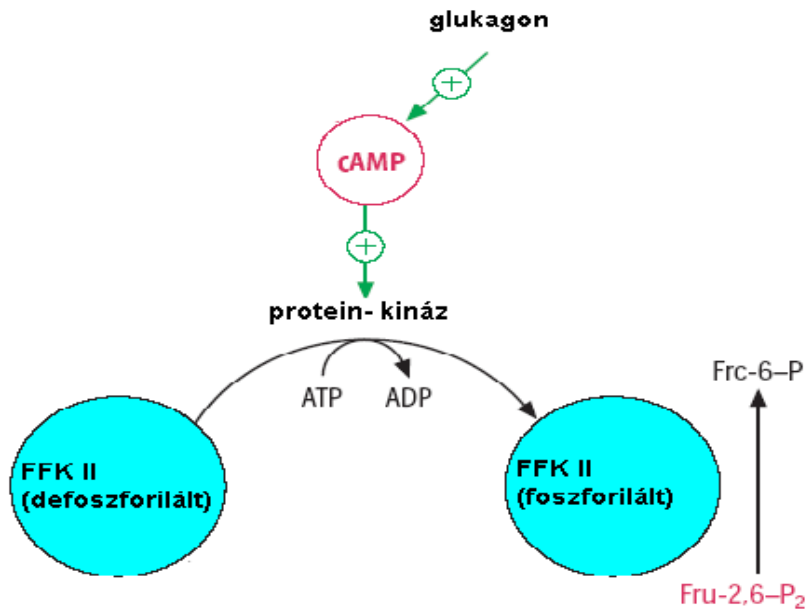

- Az enzim foszforilált/ defoszforilált állapotától függ, hogy melyik reakciót képes katalizálni
- cAMP-dependens protein kináz A : foszforilálja a FFK II-t
- Foszfoprotein- foszfataz: defoszforilálja a FFK II-t

- Foszforilált FFK II : foszfataz aktivitású
- Defoszforilált FFK II : kináz aktivitású

A glükoneogenesis hormonális regulációja: A foszfofruktokináz II által katalizált reakciók

A fruktóz-2,6-biszfoszfát közvetítő szerepe glukagon jelenlétében:

Glikogenezis, glikogenolízis és szabályozása

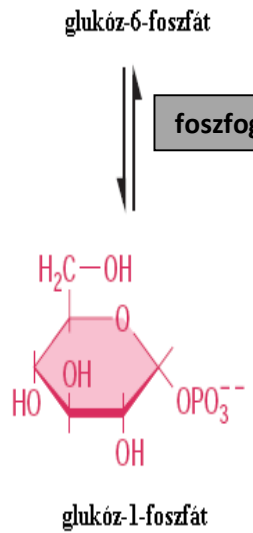
A glikogén mint energiaraktár

- Glikogén szerepe:
  - Energiaraktár
  - Glükóz raktározása glikogén formájában
  - Alapvércukorszint fenntartásában játszik fontos szerepet
  - Vázizomglikogén csak az izomműködésben vesz részt
- Legfontosabb raktározási helyek:
  - Máj (100-150 g, gyors mobilizálás)
  - Vázizom (200-250g, lassú mobilizálás)
- Előnye: gyorsan, glükózként mobilizálható
- Hátránya: Nagyobb helyszükséglet

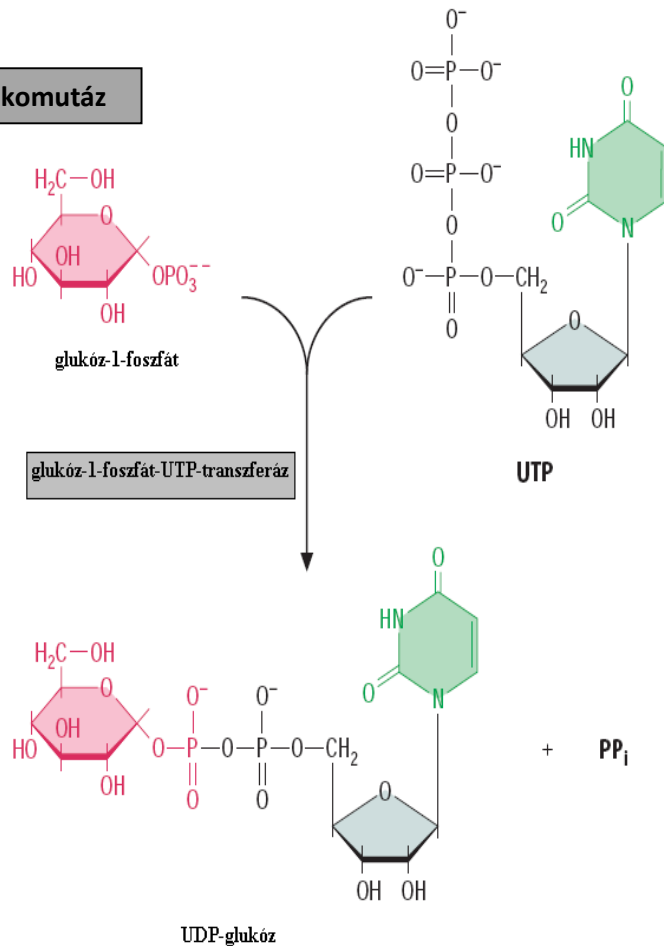

A glikogenezis

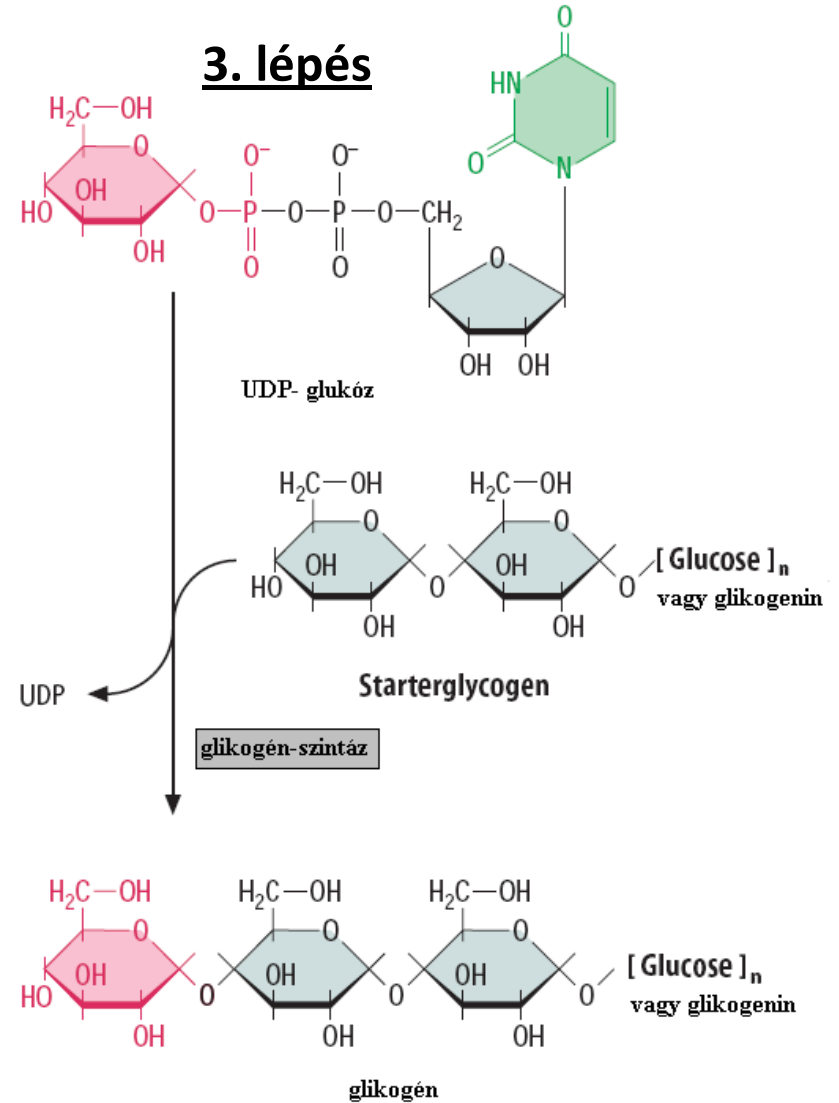
1. lépés

2. lépés

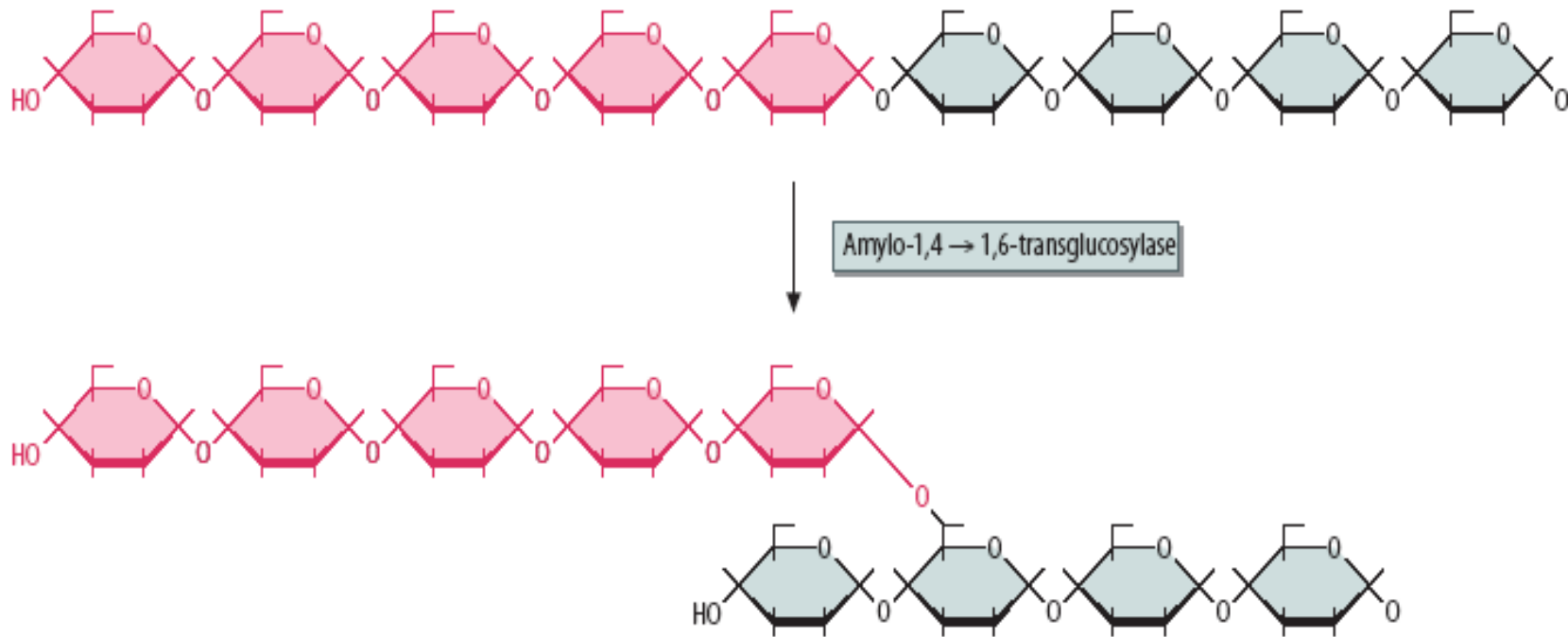
3. lépés

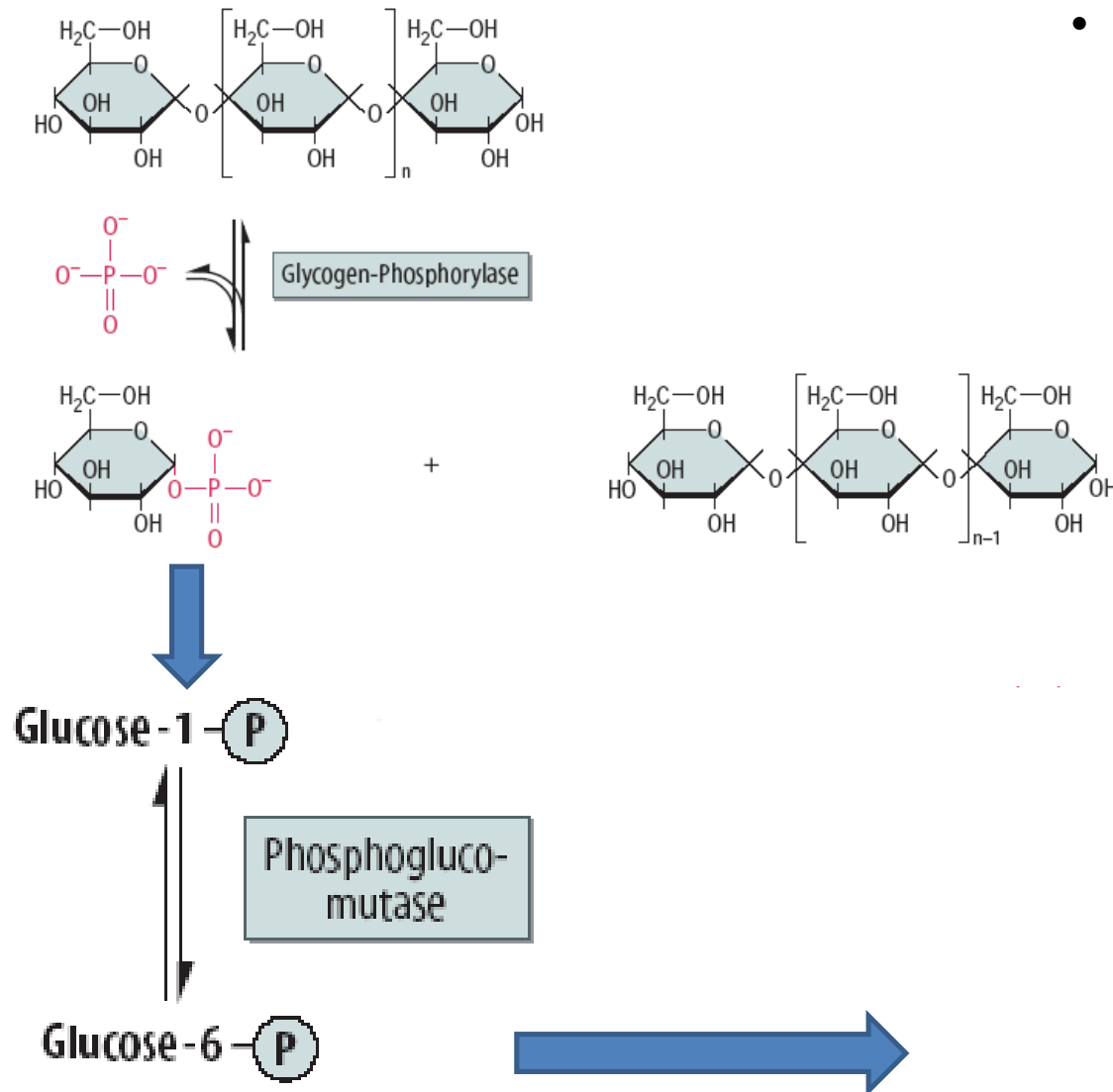
A glikogenezis 4. lépése: elágazások kialakítása

Enzim: amilo- 1,4→ 1,6- transzglikoziláz („branching“- enzim)

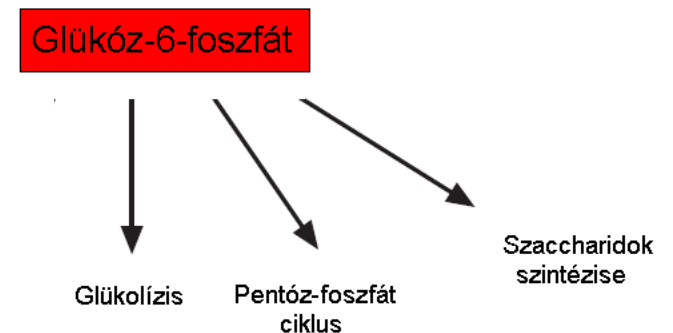
Elágazások jelentősége: glikogén szintézisét, ill. lebontását

A glikogenolízis 1. lépése és a keletkezett G-1-P, G-6-P sorsa

- Enzim: glikogén foszforiláz
  - Szükség van anorganikus foszfátra és piridoxál-foszfátra

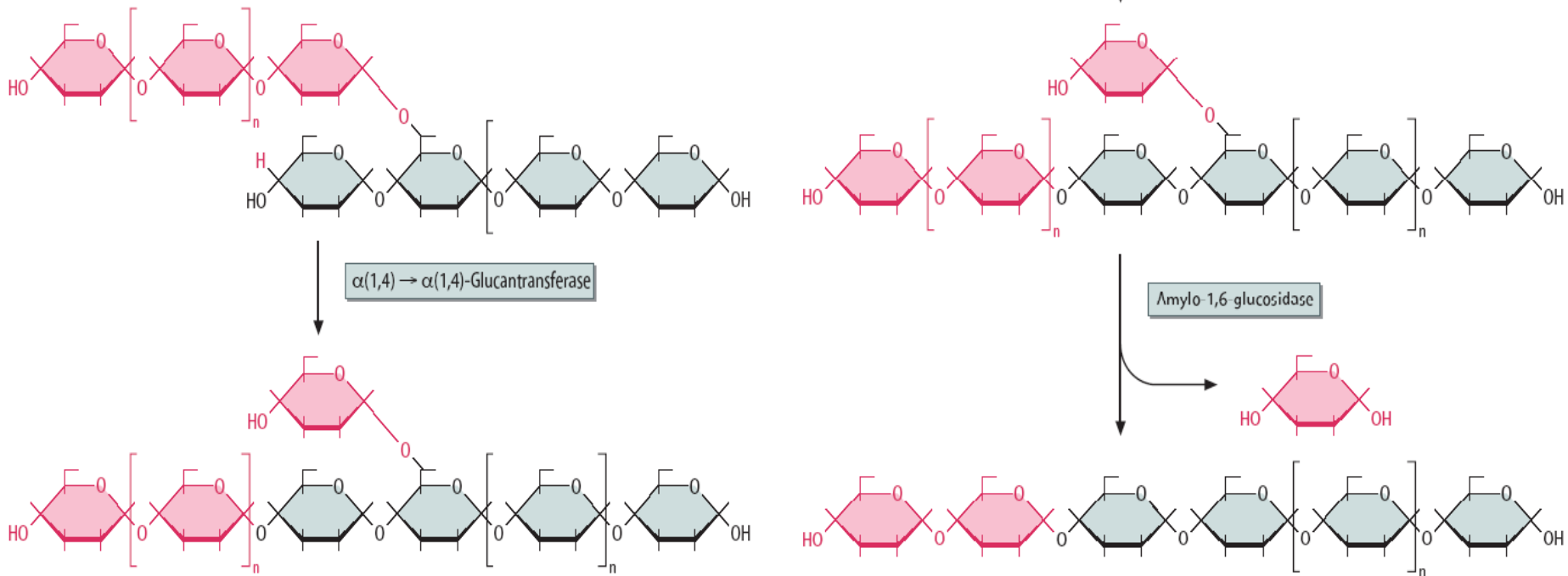

A glikogénolízis 2. lépése

– A glikogén elágazódásainak lebontása

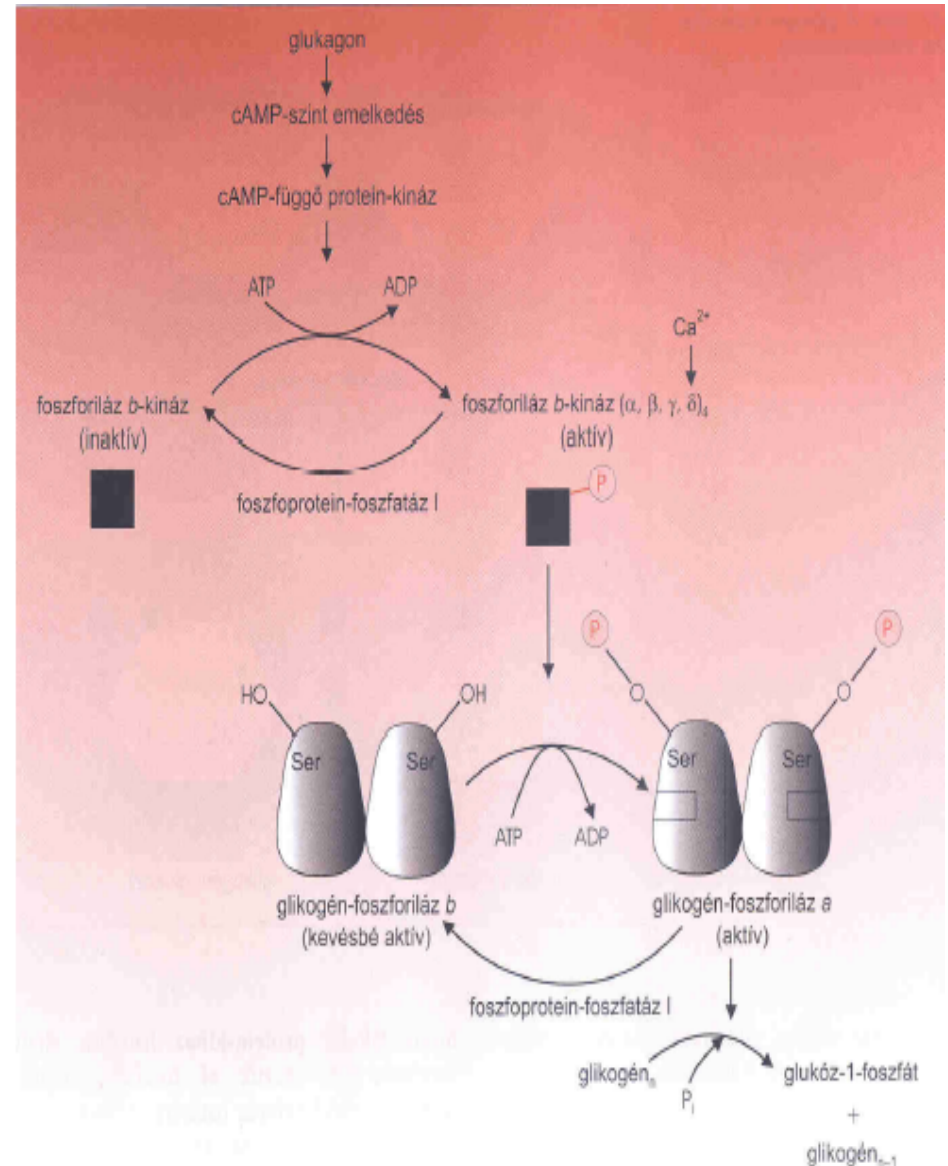
– Enzimek:

- $\alpha(1,4) \rightarrow \alpha(1,4)$ -glukántranszferáz
- amilo-1,6-glukozidáz

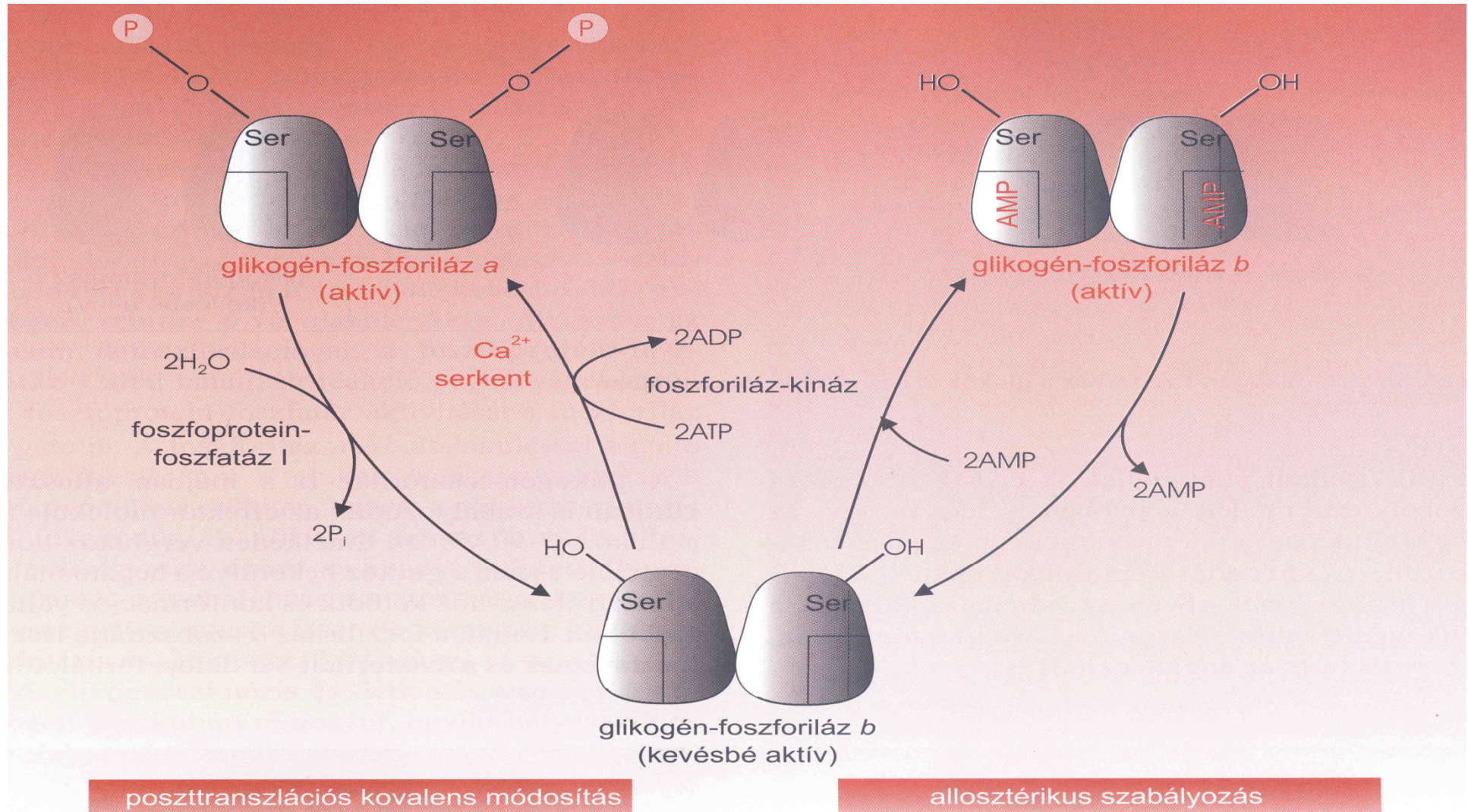

A glikogénanyagcsere szabályozása

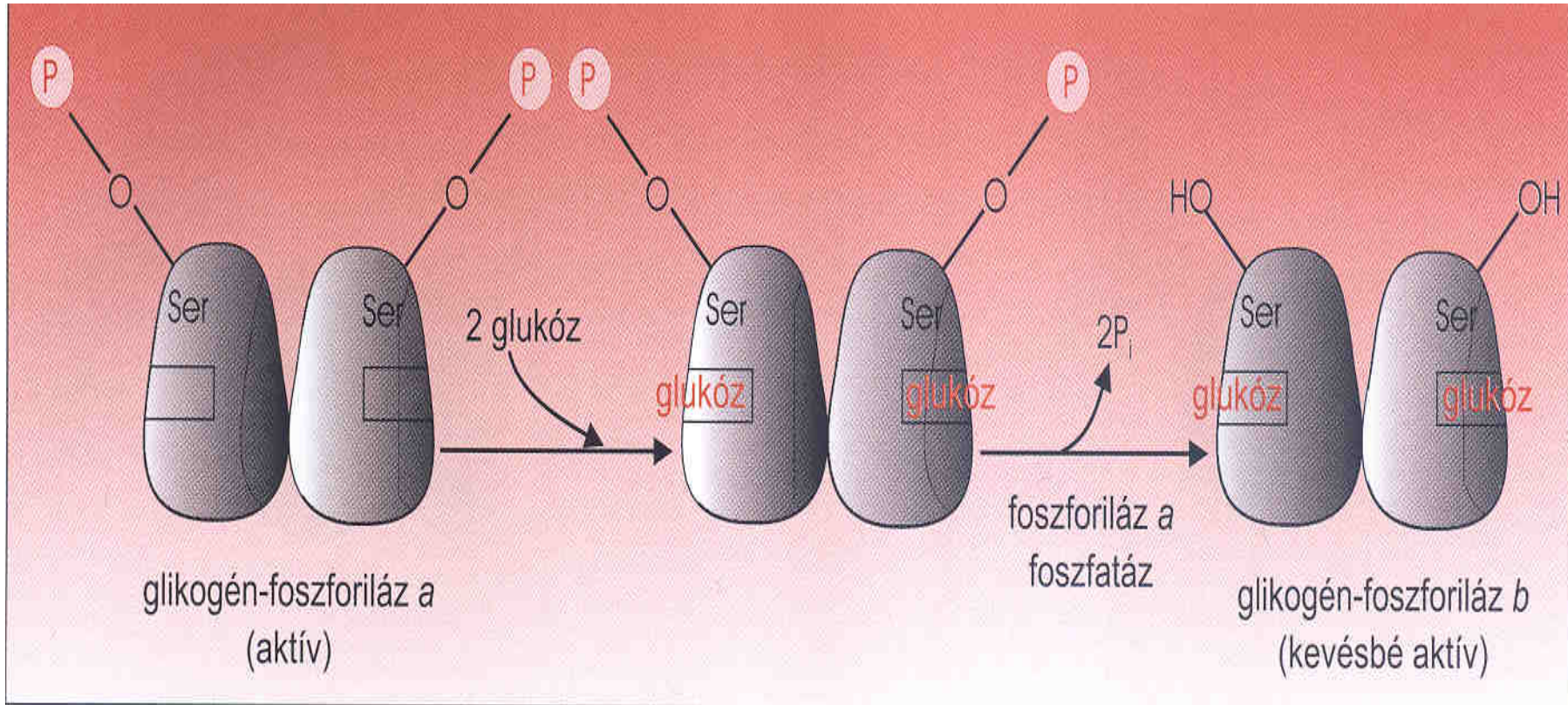
- A szabályozás módja: jelátviteli kaszkád
- A szabályozást elindító jel:
  - Glukagon (máj)
  - Adrenalin (izom)
  - (testmozgás) → fokozza a glikogén lebontását (100x)
- Glikogénszintézis: glikogén-szintáz
  - 2 forma: b (kevésbé aktív)
a (aktív – glikogénláncszint.)
- Glikogénlebontás: glikogén-foszforyláz
  - 2 forma: b (kevésbé aktív)
a (aktív – bontja a glikogént)

A glikogénlebontás kovalens és allosztérikus szabályozása vázizomban

A glikogénlebontás allosztérikus szabályozása májban (áttekintés)

A HMP shunt

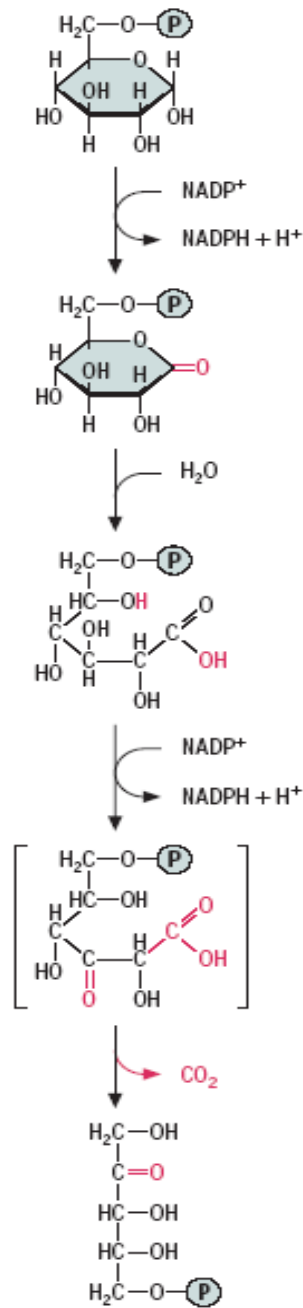
A pentóz-foszfát út jelentősége:

- Pentóz-foszfát- út = hexózmonofoszfát sönt = pentóz- foszfát ciklus= **glükóz direkt oxidációja**
- Hely: citoplazma
- **funkció:**
  - NADPH termelése
  - pentóz-foszfát szintézise
- nagy NADPH-szükséglet : zsírsav-, koleszterin-, szteroidhormonszintézis
- Ribóz-5-foszfát (és származékai) szükséglet:
  - Nukleinsavsintézisben
  - nukleotidok szintézisében
- intenzíven zajlik: máj, gonádok, mellékvesekéreg, zsírszövet, laktáló emlő, vvt
- kevésbé intenzíven: vázizom
- Két szakasz:
  - Oxidatív szakasz
  - Nem oxidatív szakasz

1. Oxidatív szakasz:

- **Funkció:** NADPH termelése
- oxidatív szakasz eredménye:
  - 1 ribulóz-5-foszfát
  - 2 NADPH
- A ribulóz-5P továbbalakulása:

→ **D-ribulóz-5P**
(enzim: foszfopentóz-izomeráz)
→ D- xilulóz-5P-
(enzim: foszfopentóz-epimeráz)

glukóz-6-foszfát

glukóz-6-foszfát-dehidrogenáz

6-foszfoglukonolakton

laktonáz
(glukonolakton-hidroláz)

6-foszfoglukonát

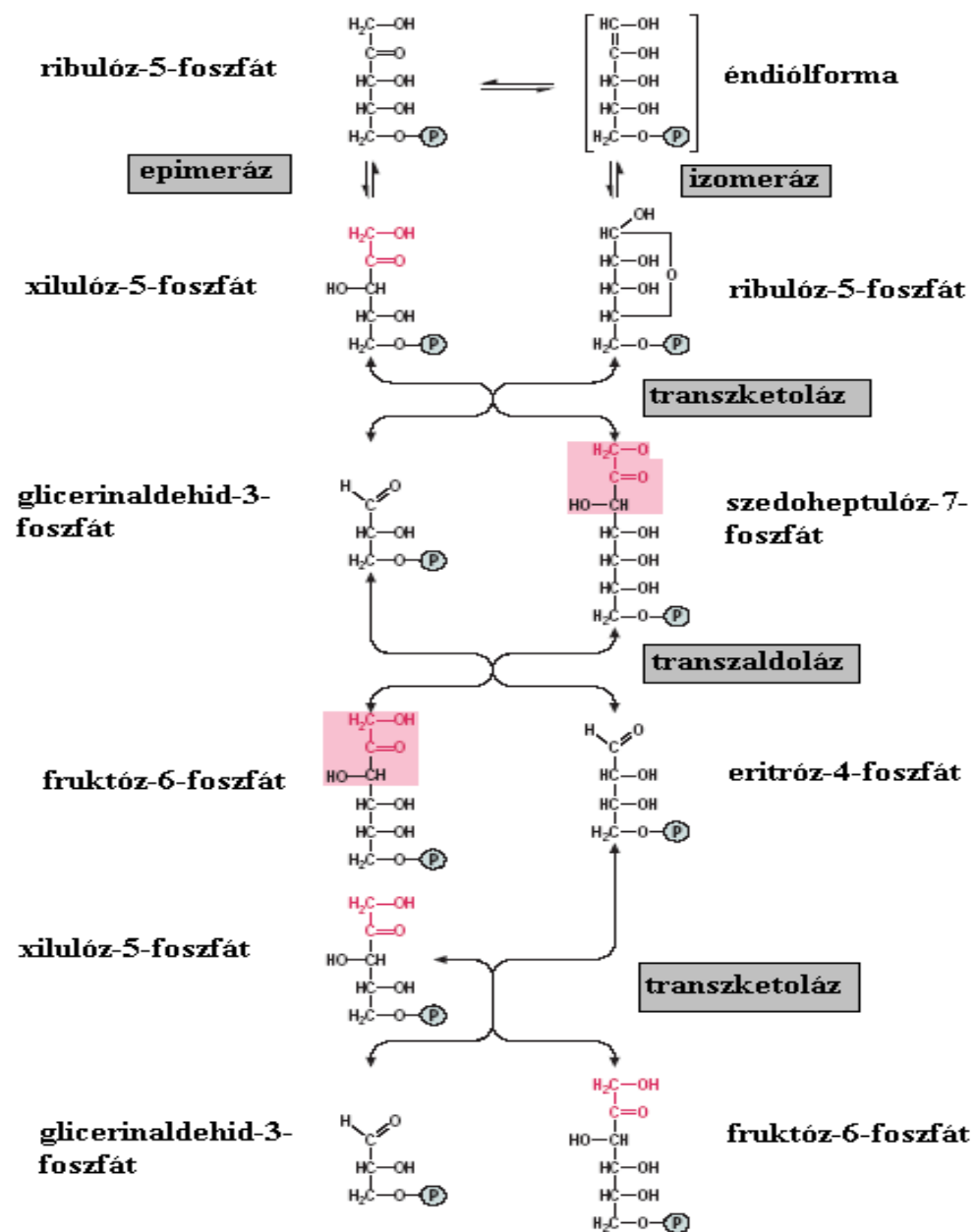
6-foszfoglukonát-dehidrogenáz

3-keto-6-foszfoglukonát

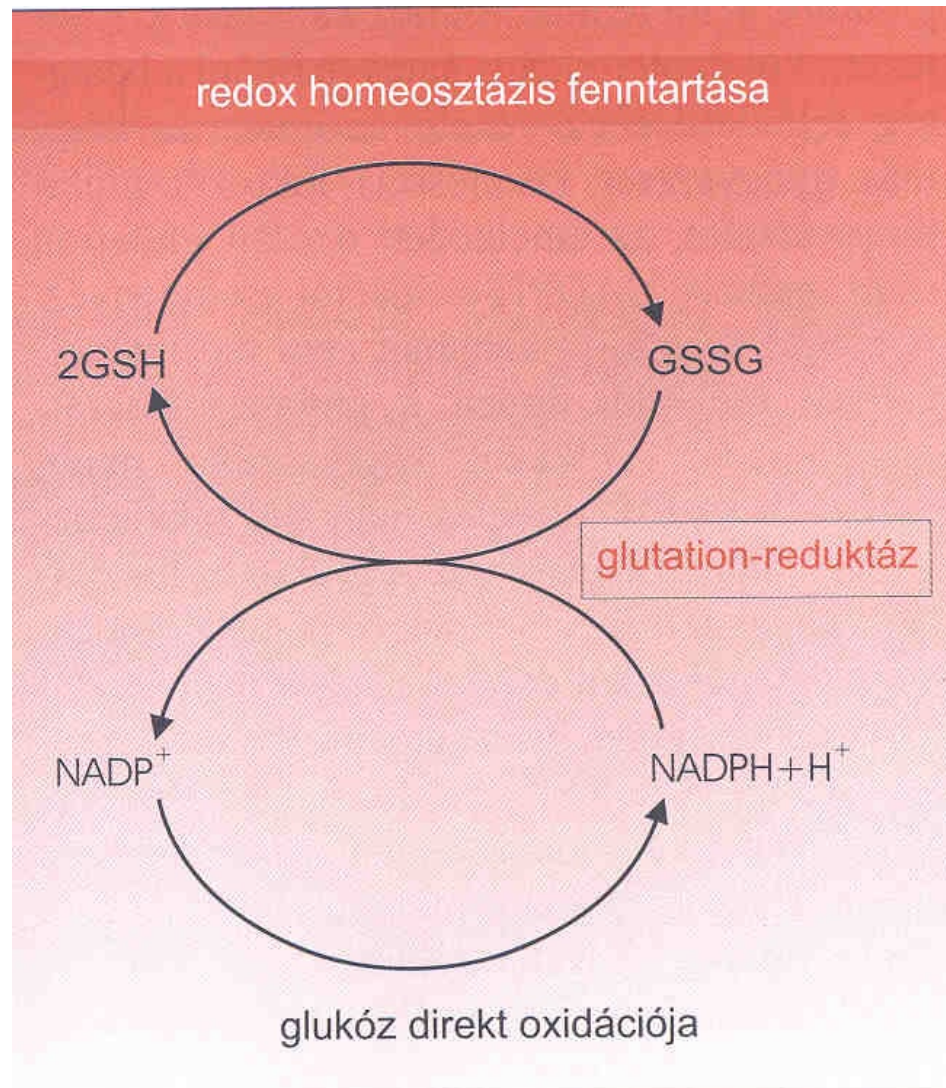
ribulóz-5-foszfát

2. Nem oxidatív szakasz:

- reverzibilis reakciók
- katalizáló enzimek:
  - **Transzaldoláz**
  - **transzketoláz**
- $2 \text{ xilulóz-5P} + \text{ribóz-5-P} \rightarrow 2 \text{ fruktóz-6P} + \text{glicerinaldehyd-3P}$
- a reakcióút a metabolikus állapotnak megfelelően működik
(NADPH és pentóz- foszfát szükséglet szerint)
- oxidatív szakasz enzimei **indukálható enzimek**

A HMP-shunt szerepe a redox homeosztázis fenntartásához szükséges redukált glutation szint fenntartásában:

GSH= redukált glutation

GSSG= oxidált glutation

A szénhidrátanyagcsere kapcsolatai más anyagcserékkel

